

## АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Проаналізовано сучасний стан агропромислового комплексу Тернопільської області, досліджено показники розвитку сільського господарства, розкрито головні проблеми й намічені основні заходи, які необхідно здійснити в регіоні для розвитку АПК..*

*The current state of agriculture Ternopil region studied indicators of agricultural solved major problems and outlines key actions to be undertaken in the region for the development of agriculture.*

*Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільське господарство, тваринництво, рослинництво, виробництво продукції, виробнича інфраструктура.*

*Keywords: agribusiness, agriculture, animal husbandry, crop production, production, production infrastructure.*

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.** У Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» йдеться про пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку села в національній економіці, що зумовлено важливим значенням продукції сільського господарства для життєдіяльності людини і суспільства, потребою відродження села та селянина як господаря землі, носія високої моралі й національної культури. Тому основною метою аграрних перетворень є створення умов для розвитку ефективного, високопродуктивного і конкурентного агропромислового сектору, що в цілому сприятиме економічному зростанню та підвищенню добробуту населення країни. Виконання цього важливого завдання неможливе без ефективного розвитку та врегулювання аграрного ринку.

Тернопільщина завдяки сприятливим природним, агрокліматичним умовам та історично складеним традиціям характерна високим рівнем розвитку АПК і порівняно значним обсягом виробництва продукції рослинництва й тваринництва на душу населення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій у яких започатковано розв'язання проблеми.** Розвитку агропромислового комплексу, формуванню продовольчого ринку на теренах України присвячені праці українських учених В. Андрійчука, М. Маліка, В. Мессель-Веселяк, П. Саблука, Ю. Лузан та ін. Однак невирішеними залишаються питання, що стосуються регіональних аспектів та проблем розвитку аграрного сектору в окремих областях України.

**Метою статті** є аналіз розвитку агропромислового комплексу Тернопільщини на основі статистичних даних Головного управління статистики у Тернопільській області, висвітлення основних проблем функціонування та запропонування основних заходів щодо поліпшення його діяльності на перспективу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** В сучасному аграрному секторі виникають складні виробничі відносини, певна система земельних відносин власності

у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її розподілу, обміну та використання. Важливу роль у виробництві цієї продукції відіграє АПК, що є єдиною цілісною виробничо-економічною системою, яка охопила ряд галузей народного господарства, спеціалізованих на виробництві продовольства.

Головне завдання галузей АПК – це зростання сільськогосподарського виробництва, надійне забезпечення країни продуктами харчування та сільськогосподарською сировиною, об'єднання зусиль усіх галузей комплексу для отримання високих кінцевих результатів. А також надати можливість виходу продукції АПК України на світовий ринок. Подолання глибокої економічної кризи, зокрема в АПК України, пов'язане з усуненням державного монополізму і розвитком досконалої конкуренції в усіх сферах АПК. Важливою умовою зміцнення економічного потенціалу в Україні є створення сучасної ринкової структури виробництва.

В основу ринкових перетворень в АПК покладена програма роздержавлення і приватизації, а для сільськогосподарських підприємств – створення нових господарських структур на засадах приватної власності на майно та землю. Причиною низької результативності аграрної реформи є недооцінка її здійснення як єдиної багатоаспектної системи. Проте пошук ефективних шляхів реформування АПК України триває досі.

Агропромисловий комплекс займає важливе місце в господарстві Тернопільської області. Для розвитку АПК тут є сприятливі природні та економічні умови. АПК – це міжгалузевий комплекс, який формується на основі виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Основною для його розвитку є сільське господарство. Воно дає сировину для легкої і харчової промисловості області, забезпечує населення продуктами харчування.

Усього в Тернопільській області є 1082 сільськогосподарських підприємства, в тому числі фермерських господарств – 603 од. [9, с.115]. Площа сільськогосподарських угідь (усіх товаровиробників, охоплюючи підсобні господарства) становить 1055,7 тис. га, або 2,5% угідь України, з них: ріллі – 872,4 тис. га (2,6% ріллі України); пасовища – 126,3 тис. га.

За даними головного управління агропромислового розвитку облдержадміністрації, сільськогосподарські товаровиробники мають: 3,49 тис. тракторів, плугів – 1,8 тис., культиваторів – 2,1 тис., сівалок – 2,1 тис., 480 комбінованих ґрунтообробних агрегатів та іншу ґрунтообробну і посівну техніку. Також у населення області, на підприємствах та в організаціях є в користуванні понад 11 тисяч тракторів [9; 2].

У Тернопільській області виробляють у розрахунку на кожну людину значно більше, ніж у країні, зерна, картоплі, молока і м'яса, але значно менше овочів та фруктів. Виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу за станом на 01. 01. 2011 р. дорівнювало 2707 грн., продукції рослинництва – 1718 грн., тваринництва – 989 грн. [2; 9]. Серед галузей сільського господарства в області на першому місці – рослинництво (в структурі сільськогосподарського виробництва на рослинництво припадає 57%, а на тваринництво – 43%).

У 2012 р. обсяг валової продукції сільського господарства Тернопільщини збільшився на 9,8% порівняно з 2011 р. і становив 8010,1 млн. гривень. Валовий збір зернових у 2011 р. дорівнював 1882,8 тис. тонн. У 2012 р. всі категорії господарств виростили рекордний, від часу утворення області, валовий збір зернових та зернобобових культур – 2163,8 тис. тонн, що на 14,9% більше, ніж у 2011 р. [7],

(таблиця 1).

Виробництво картоплі у 2012 р. зросло на 3% порівняно з 2011 роком. Цього було досягнуто за рахунок зростання її врожайності на 5 ц з га. Площа під цукровими буряками порівняно з минулим роком скоротилася майже на чверть. Проте завдяки високій урожайності цукристих виробництво солодких коренів зменшилося порівняно з 2011 р. лише на 4,8%.

Таблиця 1

**Основні показники розвитку сільського господарства Тернопільської області ( 2011 - 2013 рр.) [6]**

Показники	Одиниця виміру	2011 р.	2012 р.	2013 р.	
				програма	% до виконання 2012 р.
Валова продукція сільського господарства в усіх категоріях господарств (ціни 2010 р.) – всього	млн. грн.	7295,0	8010,1	8018,1	100,1
в тому числі:					
сільськогосподарські підприємства	млн. грн.	3262,4	3764,6	3765,6	100,0
населення	млн. грн.	4032,6	4245,5	4252,5	100,2
Валова продукція сільського господарства на душу населення	грн.	6742,0	7401,0	7444,8	100,6
Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в натуральному виразі у всіх категоріях господарств:					
зернові культури	тис. тонн	1882,8	2163,8	2000,1	92,4
цукрові буряки	тис. тонн	1988,7	1892,4	1883,4	99,5
картопля	тис. тонн	1247,1	1284,6	1290,6	100,5
овочі (відкритого ґрунту)	тис. тонн	230,0	254,8	255,0	100,1
молоко	тис. тонн	418,1	459,6	459,6	100,0
м'ясо	тис. тонн	58,4	61,5	62,7	101,9
яйця	млн. шт.	378,7	414,3	444,0	107,2
Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в натуральному виразі у сільськогосподарських підприємствах:					
зернові культури	тис. тонн	1471,0	1690,0	1553,9	91,9
цукрові буряки	тис. тонн	1762,7	1705,1	1640,7	96,2
картопля	тис. тонн	82,5	122,9	127,7	103,9
овочі (відкритого ґрунту)	тис. тонн	27,1	24,9	24,7	99,2
молоко	тис. тонн	37,7	44,2	44,2	100,0
м'ясо	тис. тонн	15,7	16,5	16,9	102,4
яйця	млн. шт.	132,8	167,1	186,6	111,7
Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в натуральному виразі в особистих господарствах населення:					
зернові культури	тис. тонн	411,8	473,8	446,2	94,2
цукрові буряки	тис. тонн	226,0	187,3	242,7	129,6
картопля	тис. тонн	1164,6	1161,7	1162,9	100,1
овочі (відкритого ґрунту)	тис. тонн	202,9	229,9	230,3	100,2
молоко	тис. тонн	380,4	415,4	415,4	100,0
м'ясо	тис. тонн	42,7	45,0	45,9	102,0
яйця	млн. шт.	245,9	247,2	257,4	104,1

Як видно з таблиці 1, у 2012 р. Тернопільщині вдалося стабілізувати ситуацію у тваринницькій галузі. Виробництво м'яса у цілому в області становило 61,5 тис. тонн,

що на 5,3% більше показника 2011 року. Виробництво молока у всіх категоріях господарств дорівнювало 459,6 тис. тонн, що на 9,9% більше 2011 року. В усіх категоріях господарств виробництво яєць становило 414,3 млн. штук, що на 9,4% більше, ніж у попередньому році.

З метою нарощування виробництва тваринницької продукції в області у 2012 р. реалізовано низку інвестиційних проектів з будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів [1].

Зокрема, у ТОВ “Бучачагрохлібпром” Бучацького району завершено реконструкцію та введено в дію молочні комплекси у селах Осівці та Пилява проектною потужністю 1200 голів корів кожен; у ТОВ “Агропродсервіс-Інвест” завершено будівництво в Козівському районі доїльного залу на 500 корів.

У приватному агропромисловому підприємстві “Дзвін” (с. Звиняч Чортківського району) тривають будівництво комбикормового заводу, реконструкція приміщення для створення молочного комплексу з доїльним залом та безприв’язним утриманням худоби потужністю на 1000 корів. Потужність свиногокомплексу в ПАП “Агропродсервіс” (с. Настасів Тернопільського району) збільшено до 60 тис. голів.

У ТОВ “Україна” завершено реконструкцію приміщень і введено в дію свиногокомплекс з вирощування та відгодівлі свиней потужністю 20 тис. голів у с. Медин Підволочиського району. Розширено потужності ВАТ “Птахофабрика Тернопільська” в с. Великі Гаї Теннопільського району з виробництва яєць, шляхом реконструкції приміщень на 290 тис. голів курей-несучок. У с. Вірлів Зборівського району ТОВ “Вірлів-Агробізнес” реконструйовано приміщення для утримання 150 тис. голів бройлерів на рік [6].

Окрім того, у 2012 р. в області реалізований проект “Будівництво тепличного комплексу “DF Agro” (с. Синьків Заліщицького району) – один з найбільших в Україні. Будівництво розпочалося в листопаді 2011 р. і було завершено до вересня 2012 року. Введення в експлуатацію тепличного комплексу в с. Синьків створить потужності для вирощування щороку 4 тис. тонн помідорів, 2,5 тис. тонн огірків та 1,6 тис. тонн перцю. Площа теплиць – 10 гектарів. Обсяг виробництва перцю в с. Синьків дасть змогу на 20% зменшити його імпорт в Україну.

У 2012 р. продукцію АПК області експортували до Польщі, Росії, Єгипту, Ізраїлю, Німеччини, Іспанії. В структурі експорту переважали: зернові культури (14,5% загального експорту області), продукти переробки овочів, плодів (11,2%), м’ясо і харчові субпродукти (5,9%), насіння та плоди олійних рослин (4%) [6]. Обсяги експорту порівняно з 2011 р. суттєво збільшилися: зернових культур – у 5,1 раза, продукції рослинництва – у 4,3 раза, різних харчових продуктів – у 225,5 раза. Проте зменшились обсяги вивезення таких товарів: жирів та олій тваринного або рослинного походження – на 97,8%, цукру та кондвиробів із нього – на 90,3%, алкогольних і безалкогольних напоїв, оцту – на 86,9%, білкових речовин – на 70,7%.

У структурі імпорту області риба і ракоподібні займали 4,2%, алкогольні та безалкогольні напої, оцет – 2,4% загального імпорту області. Товари імпортували з Польщі, Німеччини, США, Молдови, Нідерландів, Китаю. У 2012 р. порівняно з 2011 р. збільшилися обсяги ввезення в область: цукру і кондитерських виробів із нього – у 10 разів, риби і ракоподібних – у 154,3 раза, жирів та олій тваринного або рослинного походження – у 59,7 раза, живих рослин та продуктів квітництва – у 4,3 раза, живих тварин – у 2 рази [12]. Реалізація заходів з імпортозаміщення дала змогу зменшити імпорт готових продуктів із зерна на 69,2%, продуктів переробки овочів, плодів – на 44,1%, різних харчових продуктів – на 32,8%.

Актуальним для Тернопільщини залишається питання подальшої інтеграції місцевих товаровиробників у внутрішній ринок європейських країн, а також країн СНД, в тому числі у ринок Росії, – завдяки збільшенню обсягів експорту товарів із подальшим подоланням негативного сальдо зовнішньої торгівлі.

Найбільша частина експорту в 2012 р. припадала на два райони (Тернопільський – 40,8%, Гусятинський – 13,2%) та м. Тернопіль (19,5%). Значно збільшили обсяги експорту в Гусятинському (в 17,3 раза), Збаразькому (в 5,1 раза), Борщівському (в 1,4 раза) районах. Незначними залишаються обсяги експорту в Козівському, Зборівському, Буцацькому та Підгаєцькому районах [2].

Обсяги імпорتنих операцій зосереджені переважно у м. Тернопіль, Гусятинському і Тернопільському районах, проте лише у Чортківському, Кременецькому та Борщівському районах досягнуто позитивного сальдо в зовнішньоекономічній діяльності; у м. Тернопіль обсяги імпорту в 2,1 раза більші обсягів експорту.

Фахівці прогнозують зростання у 2013 р. валового регіонального продукту на 4,9%, а валової доданої вартості – на 4,8%. Питома вага промисловості у валовій доданій вартості має досягти 20%, сільського господарства – 19,3%, торгівлі та послуг – 54%. Збільшення обсягу валового регіонального продукту пояснюється очікуваним зростанням обсягів виробництва у промисловості, сільському господарстві та в сфері торгівлі й послуг.

Серед основних видів товарів продовольчої групи спеціалісти передбачають збільшення у 2013 р. виробництва масла тваринного, м'ясних, молочних продуктів, хлібобулочних виробів, круп та борошна, безалкогольних напоїв, спирту, цукру й пива. Водночас прогнозують зменшення обсягів виробництва горілчаних та коньячних виробів (на 32,1%), мінеральної води (на 26,3%).

У 2013 році заплановано відновлення виробничої діяльності ТОВ “Шумський маслозавод”, який забезпечить зростання виробництва молочної продукції в області. Передбачено відкрити завод з розливу мінеральної води “Поляна Карпат” у м. Кременець від ТОВ “Роса Волині”; здійснюватимуть реконструкцію забійного цеху і налагодження нових камер технологічної обробки ковбасних виробів СП ТзОВ “М'ясовіта” і модернізацію виробництва (реконструкція випарки) ДП “Дінтер Україна Скала”.

Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) в 2013 р. становитиме 8018,1 млн грн., що більше показника 2012 р. на 0,1%. За прогнозними розрахунками (табл. 2, див. табл. 1), у всіх категоріях господарств у 2013 році валовий збір зернових буде 2000,1 тис. тонн, виробництво цукрових буряків – 1883,4 тис. тонн, картоплі – 1290,6 тис. тонн, овочів відкритого ґрунту – 255 тис. тонн [6]. Виробництво молока прогнозують на рівні 2012 р. – 459,6 тис. тонн, м'яса – 62,7 тис. тонн (+ 1,9% до 2012 р.), яєць – 444 млн. штук (+ 7,2%).

Нарощуванню виробництва продукції у тваринницькій галузі, а відтак і збільшенню сировинної бази переробних підприємств області сприятиме впровадження інвестиційних проектів. Так, у 2013 р. буде здійснено будівництво та реконструкцію молочного комплексу ТОВ “Бучачагрохлібпром” у с. Ліщанці Буцацького району на 1200 корів. У ПАП “Агропродсервіс” у с. Теофіпілка Козівського району буде реконструйовано та споруджено приміщення тваринницького комплексу також на 1200 корів.

Прогнозують уведення в дію ПАП “Агропродсервіс” комплексу з вирощування та відгодівлі свиней у м. Ланівці – потужністю 20 тис. голів за рік. У с. Гарбузів

Зборівського району ТОВ “Вірлів Агробізнес” планує реконструкцію тваринницьких приміщень і встановлення обладнання для вирощування бройлерів проектною потужністю 360 тис. голів одноразової посадки.

Таблиця 2

**Основні показники розвитку АПК Тернопільської області у 2011 – 2013 рр. [6]**

Показники	Одиниця виміру	2011 р. (факт)	2012 р. (факт)	2013 р.	
				(програма)	% до виконання 2012 р.
<b>Розвиток сфери матеріального виробництва</b>					
Обсяг випуску продукції в основних сферах матеріального виробництва (порівняльні ціни)	млн. грн.	13973,2	14974,4	15388,0	102,8
в тому числі:					
промисловість	млн. грн.	5920,3	6176,0	6482,4	105,0
сільське господарство	млн. грн.	7295,0	8010,1	8018,1	100,1
лісове господарство	млн. грн.	86,4	84,9	87,5	103,1
будівництво	млн. грн.	671,5	703,4	800,0	113,7
<b>Промисловість</b>					
Обсяг промислового виробництва (порівняльні ціни) – всього	млн. грн.	5920,3	6176,0	6482,4	105,0
у т. ч. за галузями:					
харчова,	млн. грн.	3666996,8	3780673,7	3897874,6	103,1
з неї:					
спиртова	тис. грн.	686400,6	869865,5	956834,1	110,0
консервна	тис. грн.	309059,2	287734,1	296218,0	102,9
молочна	тис. грн.	822954,4	906895,7	952240,5	105,0
цукрова	тис. грн.	1019200,0	1022879,9	1081184,1	105,7
хлібопекарська	тис. грн.	65554,7	68860,0	72922,7	105,9
м'ясна	тис. грн.	314952,0	283118,4	291353,0	102,9
борошно – круп'яна	тис. грн.	121758,5	133934,4	150006,5	112,0
Виробництво найважливіших видів промислової продукції у натуральному вимірі:					
цукор-пісок з цукрових буряків	тонн	208000,0	208751,0	220649,8	105,7
м'ясо і субпродукти 1-ї категорії	тонн	8569,0	8477,0	9265,8	109,3
ковбасні вироби	тонн	1290,0	1005,0	1021,8	101,7
масло тваринне	тонн	3925,0	4744,0	5455,6	115,0
сири жирні	тонн	5009,0	4640,0	4732,8	102,0
молоко оброблене рідке	тонн	26643,0	25429,0	25683,3	101,0
спирт	тис. дал.	5557,5	6172,0	6789,2	110,0
борошно	тонн	48085,0	55720,0	60996,8	109,5
круп	тонн	5015,0	7267,0	8359,6	115,0
хлібобулочні вироби	тонн	14171,0	13027,0	1395,9	105,9
безалкогольні напої	тис. дал.	625,5	617,8	645,8	104,5
– мінеральна вода	тис. дал.	1699,2	2005,5	1478,2	73,7
– горілчані та кон'ячні вироби	тис. дал.	664,2	515,4	350,2	67,9
– пиво	тис. дал.	1237,7	1387,5	1398,6	100,8

Окрім того, в 2013 р., передбачено значно поліпшити інфраструктуру агропромислового комплексу, а саме ввести в експлуатацію потужності трьох зернових елеваторів, зокрема [10; 6]:

- в смт Козова – на 104 тис. тонн (група компаній “Мрія”);
- у м. Борщів – теж на 104 тис. тонн (група компаній “Мрія”);
- у м. Ланівці – на 35 тис. тонн (ТОВ “Ланівці Інвест”).

Будівництво млина потужністю 250 тонн зерна на добу передбачено групою компаній “Мрія” у с. Крогулець Гусятинського району. В с. Синьків Заліщицького району заплановано реалізацію другої черги будівництва тепличного комплексу, що передбачатиме розширення до 40 га критої площі тепличного комплексу ТОВ «Едем-Ф» і щорічне виробництво 8 тис. тонн томатів та 1,6 тис. тонн перцю.

Незважаючи на у цілому позитивну динаміку розвитку регіону в 2012 р., залишилася низка проблемних питань розвитку АПК, а саме:

– у промисловості: нестабільна кон’юнктура споживання місцевої продукції на світових ринках; нестача власних обігових коштів і капітальних вкладень у модернізацію виробничих потужностей; зростання цін на енергоносії (електроенергія, газ), що негативно впливає на собівартість продукції та її конкурентоспроможність; високе зношення основних фондів; низький рівень переробки місцевої сировини та висока ресурсозатратність виробництва, обмежена платоспроможність суб’єктів внутрішнього ринку; недостатні темпи впровадження інноваційних процесів у виробництво;

– у сільському господарстві: відсутність дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки розвитку тваринництва та будівництва об’єктів інфраструктури галузі (зокрема тваринницьких комплексів, зерносховищ);

– вапнування кислих ґрунтів (їх в області є 102,3 тис. га), реформування спиртової галузі (необхідно переоснастити непрацюючі спиртові заводи та ввести їх до Державної програми з виробництва біопалива);

– недостатньо ефективна структура валового регіонального продукту, сировинний характер промислового виробництва на фоні низького коефіцієнта переробки власної сировинної продукції;

– переважання якісних характеристик деякої іноземної продукції над вітчизняною (сільськогосподарська техніка, комплектуючі й запчастини до неї, вантажні автомобілі);

– невелика кількість в області експортоорієнтованих виробничих підприємств, які виготовляють конкурентоспроможну для іноземних ринків продукцію; недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктури на селі.

Саме для розв’язання нагальних проблем АПК області обласна державна адміністрація розробила головні пріоритети розвитку та діяльності, серед яких [6]:

- розвиток високопродуктивного агропромислового комплексу;
- впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій;
- поліпшення доступу жителів області до соціальної інфраструктури;
- розвиток сучасної інфраструктури малих міст та сільських територій;
- розбудова дорожньої інфраструктури.

На нашу думку, основними завданнями для розвитку АПК Тернопільської області у 2013 – 2014 роках є: [1;10]

- створення сприятливих умов для залучення інвестицій та ведення бізнесу, зменшення тиску контролюючих органів на суб'єктів господарювання, використання можливостей пільгового оподаткування окремих видів господарської діяльності;
- зміцнення сировинної бази для молокопереробних і м'ясопереробних підприємств за рахунок будівництва і реконструкції молочних та відгодівельних комплексів і встановлення технологічного обладнання на свинокомплексах; розширення площ садіння й нарощування обсягів виробництва жита, плодів і ягід;
- будівництво об'єктів сільськогосподарської інфраструктури з метою високоякісного збереження, реалізації і переробки продукції рослинництва;
- забезпечення на споживчому ринку області стабільної цінової ситуації, зокрема шляхом реалізації заходів щодо забезпечення споживчого попиту населення в продуктах харчування за доступними цінами, дослідження споживчого ринку стосовно зміни цін на продукцію та вжиття заходів для врегулювання цінової ситуації;
- забезпечення захисту населених пунктів, територій, сільськогосподарських угідь і виробничих об'єктів від шкідливої дії вод, поліпшення санітарно-епідеміологічного стану водних об'єктів області та зниження рівня негативного впливу на здоров'я населення;
- реалізація програми підготовки робітничих кадрів для АПК, що дасть змогу забезпечити ринок праці висококваліфікованими кадрами, поліпшити надання освітніх послуг;
- збереження позитивної динаміки розвитку регіонального споживчого ринку, зокрема, забезпечення зростання обсягів обороту роздрібною торгівлю, збільшення на споживчому ринку частки конкурентоспроможної продукції місцевих виробників, насичення споживчого ринку високоякісними та безпечними товарами (послугами) за доступними для споживачів цінами.

Отже, для підтримки розвитку АПК Тернопільської області доцільно:

1. Підвищення родючості ґрунтів вапнуванням і сидерацією кислих ґрунтів та створенням умов для збільшення тут урожайності сільськогосподарських культур на 15%.
2. Активізувати роботу з міжгосподарського обміну і закупівлі високоякісного насіння нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур і реалізації Державної програми підтримки селекції в рослинництві.
3. Забезпечити своєчасне оформлення зобов'язань із фінансування видатків за бюджетними програмами підтримки розвитку підприємств АПК та здійснення заходів щодо ефективного й повного їх використання.
4. Продовжити роботу з представленими в області системними банками, стосовно кредитування підприємств агропромислового комплексу.
5. Сприяти збільшенню обсягів виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції: збільшення в області площ садіння і нарощування обсягів виробництва плодів та ягід; нарощування виробництва картоплі та овочів в області.
6. Допомогати створенню нових та розвитку діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.
7. Продавати земельні ділянки несільськогосподарського призначення. Провести інвентаризацію земель сільськогосподарського призначення державної власності.



**Висновки.** Тернопільська область має всі потенційні можливості для відродження та ефективного розвитку агропромислового комплексу. Важливо вжити низку економіко-технологічних та соціально-економічних заходів для розв'язання нагальних проблем розвитку сільськогосподарського виробництва та підвищення конкурентоспроможності його продукції відповідно до вимог вітчизняного та світового ринків. Реалізація цих заходів дасть змогу аграрному секторові економіки стати надзвичайно прибутковою галуззю регіону і зробити гідний внесок у розвиток держави загалом.

### **Література**

1. Концептуальні напрями стратегії розвитку агропромислового комплексу та сільськогосподарських територій України на період до 2020 року / Ю. Ф. Мельник, Ю. Я. Лузан, М. В. Зубець [та ін.]. – К.: НЦ «ІАЕ», 2008. – 46 с.
2. Державний комітет статистики України [www.ukrstat.gov.ua].
3. Малік М. Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та екологобезпечного агропромислового виробництва / М. Й. Малік, М. А. Хвесик // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 3–11.
4. Мессель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В. Я. Мессель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7–15.
5. Микитенко І. А. Аграрний сектор України за умов становлення нової соціально-економічної системи – глобалізму / І. А. Микитенко // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 29–36.
6. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2013 рік.
7. Пушкар З., Пушкар Б. Аналіз сучасного стану сільського господарства Тернопільської області // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. Науковий журнал. – Тернопіль: Економічна думка, 2012. - Випуск 17. – С. 10 - 15.
8. Саблук П. Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П. Т. Саблук, В. Я. Мессель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 3–13.
9. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2010 рік / За ред. В. Г. Кирича. Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2011. – 463 с.
10. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року. [Електронний ресурс].
11. Супрун О. М. Ефективне господарювання в умовах економічної кризи / О. М. Супрун // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 142–146.
12. Тваринництво України: статистичний збірник. За ред. Н. С. Власенко. – Київ, 2012. – 211 с. [Електронний ресурс].